

Egy világjáró földrajztudós emlékére

Balázs Dénes (1924–1994)

2007. november 23-án kabátba és sálba burkolózott emberek gyülekeztek a debreceni Déri Múzeum patinás stílusú épülete előtt. Sokan az ország különböző távoli részeiből kerekedtek fel, hogy vállalva a nemritkán farsztó utazást, fejet hajtsanak egy világjáró földrajztudós emléke előtt, kinek gazdag életművét tisztelői időszaki kiállításon elevenítették fel. A „Hátizsákkal és bakancsban a Föld körül” címet viselő tárlat Balázs Dénes mozgalmas életével és példaértékű szakmai munkásságával ismerteti meg az érdeklődő látogatót.

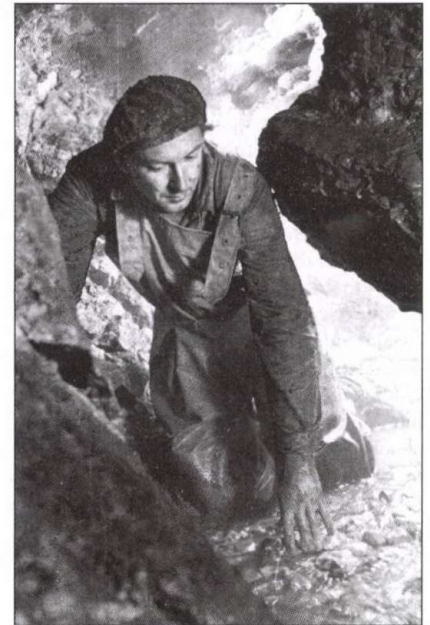
Balázs Dénes 1924. szeptember 17-én Debrecenben látta meg a napvilágot. Édesapja, idősebb Balázs Dénes székely származású volt, édesanyja, Mérész Piroska pedig a Felvidékről, Rimaszombat városából érkezett az anyaországba. Balázs Dénes különösen büszke volt erdélyi, nagykászoni őseire, visszaemlékezéseiben mindig székely származásának vallotta magát. Emberi eszményképének a legendás székely nyelvtudóst, Kőrösi Csoma Sándort tekintette, kinek dardzsilingi sírjához 1975-ben maga is elzarándokolt.

Debrecenben, a Fonatos utca 6. szám alatt még napjainkban is áll az a szerény megjelenésű családi ház, ahol egykor a Balázs család lakott. Később – az édesapa kényszerű munkahelyváltozása miatt – Dénes a Békés megyei Mezőhegyesre került. Ezen a román határ menti településen végezte el az első négy elemi, s a környező mezőkön, erdőkben tette legelső gyalogtúráit. Középszintű tanulmányait Makón kezdte el, ám az érettségi vizsgát már szülővárosában, Debrecenben tette le. A piaristák felsőkereskedelmi iskolájában tanult, ahol a rendi és világi tanárai kitűnő nevelésben részesítették. „Életem-utazásaim” című memoárkötetében hálával emlékezett vissza a nagy múltú oktatási intézmény falai között eltöltött évekre. Külön tisztelettel emlegette földrajztanárát, Czakó Györgyöt, aki a geográfia egész életén át tartó szeretetét oltotta belé. A földrajz már ekkor a legkedvesebb tanítványa volt.

Debrecen meghatározó volt Balázs Dénes életében. Itt állt először munkába, a helyi dohánygyárban volt rövid ideig irodai alkalmazott. Szabadidejében előszere-ttel kirándult a várostól északra elterülő csodás szépségű tölgyrengetegben. A Nagyerdő öreg fái között tett kerékpártúrák is hozzájárulhattak ahhoz, hogy az új ismeretekre éhes fiatalemberben már ekkor elmélyült a természet iránti vonzalom és alázat. Debrecenből kiindulva vágott neki első nagyszabású kirándulásainak, melyeket kerékpárral tett meg az akko-

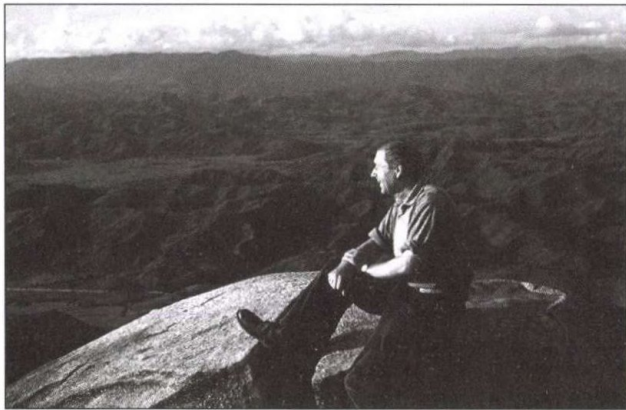
ri Magyarország útjain. Első „egyszemélyes” kirándulásáról kézzel rajzolt térkép-vázlatot készített, részletesen feltüntetve rajta maratoni kerékpártúrájának pontos útvonalát. Ekkor – 1942-ben – édesanyja szűkebb pátriáját, a Felvidék varázslatos hegyvidéki tájait járta be, de elkerekedett Győrbe és a Balatonhoz is. Feljegyzései szerint több mint 2700 kilométert tett meg, napi átlagban 100-120 kilométert tekerve! Egy évvel később édesapja szülőföldjét, a Csik megyei Kászonimpér környékének felkeresését tűzte ki célként. Észak-erdélyi és székelyföldi túrájára egy debreceni jó barát és osztálytárs, Medveczky Géza kísérte el, aki a mai napig szívesen idézi fel közös túrájuk homályos emlékképeit.

A Keleti-Kárpátok festői mészkővonulatában tett izgalmas kirándulások és az Oltárkő égbenyúló sziklaóriásánál tett emlékezetes látogatások meghatározó jelentőségűnek bizonyultak Balázs Dénes későbbi életpályájának alakulásában. Ő maga így vallott erről az „Életem-utazásaim” című utolsó művében: „Talán ez a látvány pattantotta életre bennem azt a tudatalatti csírákat, mely később a mészköves tájak felé vonzott, a karsztok kutatására ösztönzött.”. Az ifjú természetjáróban forrongó megismerési vágy azonban csak évekkel később bontakozhatott ki, mert a második világháború borzalmas eseményei Balázs Dénes szép reményekkel kecsegtető szakmai pályafutását rögtön az elején derékba törték. A kolozsvári egyetem padosrai helyett szovjet hadifogolyként a Kászpitenger melléke, a szumgaiti lágerbe került. Három és fél éven keresztül robotolt rendkívül keserves munka- és életkörülmények között, távol Debrecenről, távol aggódó szeretteitől. Hazatérése után végleg elhagyta szülővárosát és édesanyjával Budapest mellett, Érdligeten telepedett le. A tehetséges és szorgalmas dohánygyári alkalmazottat kisvártatva az Élelmiszeripari Minisztérium állományába helyezték át, ahol a pénzügyi osztályon kapott állást. A természet szépségeire fogékony, érzékeny lelkű fiatalember kíváncsiságát

Kutatóúton az Aggteleki-karsztvidék föld alatti labirintusában
(Balázs Dénes hagyatékából)

nem elégítette ki a számok és paragrafusok szürke világa. Nagy lelkesedéssel és örömmel kapcsolódott be a Kinizsi Sportkör természetjáróinak munkájába és megszervezte a közösség barlangkutató csoportját. Gyakran vezetett túrákat hazánk különböző mészköves vidékeire. Különösen az Aggteleki-karszt dolinás tájai csábították, mert reményei szerint az ottani föld mélyében még számos izgalmas felfedeznivaló, új barlangi üregrendszer várta bátor felfedezőit. Ezek a láthatatlan erővonalak és Jakucs László geológus baráti útmutatásai vezették Balázs Dénest és lelkes kutatótársait az Égerszög határában fekvő Dász-töbörbe, ahol a titokzatos föld alatti világ egy addig ismeretlen kapuját kívánták megnyitni a fiatal barlangászok. Erőfeszítéseiket csakhamar siker koronázta. A néhány fős kutatócsoport Balázs Dénes vezetésével 1954-ben felfedezte, majd a következő hónapokban feltárta és a

Balázs Dénes az El Peñol gránithegy tetején, Kolumbiában
(Balázs Dénes hagyatékából)

turisták számára látogathatóvá tette a Szabadság névre elkeresztelt cseppkőbarlangot, amely 2717 méteres hosszával nemcsak az Aggteleki-karsztvidék, de hazánk harmadik leghosszabb üregrendszere is egyben. A robbantómesteri szakvizsgával rendelkező Balázs Dénes a későbbiekben egyéb mészköves területeken is eredményes kutatásokat folytatott. Jelentős feltáró tevékenységet végzett a Vecsembükk-fennsíkon, ahol az Alsó-hegy barlangjainak megismerésében volt elévülhetetlen érdeme. Egy évvel később, 1958-ban pedig Mészégető-zsomboly 50 méter mély aknabarlangjában folytatott üttörő jelentőségű megfigyeléseket. Szakmai tapasztalatairól tudományos és ismeretterjesztő cikkek sorában számolt be. A barlangi légáramlásról és a föld alatti, térbeli meanderekéről publikált tanulmányai forrásmunkaként szolgálnak a téma iránt érdeklődő speleológusok számára. A honi barlangászok munkáját széleskörű szerkesztői és tudományszervezői tevékenységével is segítette. Balázs Dénes érdeme, hogy hosszú hallgatás után, 1956-ban sikerült megindítani a Karszt- és Barlangkutató Társaság elnöki tisztségét, de évekig ő szerkesztette a Karszt és Barlang című szakmai folyóiratot is. Munkája elismeréseként a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat Vass Imre-, Herman Ottó- és Kadić Ottokár-éremmel jutalmazta.

Balázs Dénes már befutott, ismert barlangkutató volt, amikor 35 éves korában beiratkozott az Eötvös Loránd Tudományegyetem földrajz szakára. Levelező hallgatóként, munka mellett látogatta az esti előadásokat, amelyeket olyan neves szakemberek tartottak, mint Bulla Béla geomorfológus vagy Láng Sándor karsztkutató. „A karsztok elterjedése és morfológiai rendszerezése” című szakdolgozatát Székely András irányítása mellett készítette el, jeles eredménnyel. 1964-ben doktori címet szerzett; disszertációját „Karsztkorziós problémák” címmel írta meg.

Balázs Dénest még életében a „világ-

resztező vonalak kesztekuszása hihetetlen életpálya képét vetíti elénk, amelynek a végigjárása óriási akaraterőt, találékonyságot és nem mindennapi áldozatvállalást feltételez. Balázs Dénes összesen 9 évet töltött távol hazájától. Ez idő alatt 130 ország útjait tapodták világjáró bakancsai. Volt két Föld körüli utazása is: 1977–78-ban és 1984–85-ben. A jórészt magányosan megtett vándorlásain szerzett ismereteit 28 önálló kötetben és mintegy 300 tudományos és ismeretterjesztő cikkben tette közkincsé. Készített útifilmet is, amelyet Rockenbauer Pál mutatott be a Magyar Televízióban, még pályája kezdetén. A személyes élményeit feldolgozó útleírásait lebilincselő stílusban fogalmazta meg, egyedi, utánozhatatlan jellegű kölcsönözve a fényképekkel, térképekkel, ábrákkal gazdagon illusztrált könyveinek. Az útirajzok mellett vaskos, információban gazdag útikönyveket is készített, amelyek a mai napig nagyszerűen használhatók a távoli országokban megtett utazások alkalmával.

Ha a rövidebb európai utakat nem számoljuk, Balázs Dénesnek 14 nagyobb expedíciója volt. Első külföldi útját a Dél-kínai-karsztvidék varázslatos mészkőbirodalmába vezette, ahol behatóan tanulmányozta Földünk legnagyobb összefüggő karsztvidékét. A „sárkányok országa” után a Közel-Kelet karsztvidékei következtek. 1964–65-ben Indonéziában járt, ahol felfedezte a kiterjedt szigetvilág legeldugottabb szegleteit is. A pipáló tűzhányók honában megtett kalandos vándorútját öröközte meg első könyvében, amely a „Hajóstop az Indonéz-szigetvilágban” címet kapta. Néhány évvel később sikeresen átszelte Földünk legnagyobb sivatagát, a Szaharát, majd természetföldrajzi megfigyeléseket folytatott Közép- és Kelet-Afrika országaiban. Ázsiai és afrikai tanulmányútjait követően hamarosan újból felvette sok vihart látott hátizsákját. Ezúttal az Újvilág megismerésén volt a sor. 1969-ben vágott bele élete talán legkalandosabb

járó geográfus” jelzőpárossal ruházták fel ismerősei. Nem véletlenül, hiszen a földrajz és a Föld bűvöletében élő kutató 1958 és 1990 között az Antarktisz kivételével minden földrészre eljutott. A jeles író, Kutas Kovács Lajos (1920–1995) „összefirkált térképe” juthat eszünkbe, ha Balázs Dénes minden egyes útját feltüntetjük egy kiterített földgömbön. Az egymást kesztekuszása hihetetlen életpálya képét vetíti elénk, amelynek a végigjárása óriási akaraterőt, találékonyságot és nem mindennapi áldozatvállalást feltételez. Balázs Dénes összesen 9 évet töltött távol hazájától. Ez idő alatt 130 ország útjait tapodták világjáró bakancsai. Volt két Föld körüli utazása is: 1977–78-ban és 1984–85-ben. A jórészt magányosan megtett vándorlásain szerzett ismereteit 28 önálló kötetben és mintegy 300 tudományos és ismeretterjesztő cikkben tette közkincsé. Készített útifilmet is, amelyet Rockenbauer Pál mutatott be a Magyar Televízióban, még pályája kezdetén. A személyes élményeit feldolgozó útleírásait lebilincselő stílusban fogalmazta meg, egyedi, utánozhatatlan jellegű kölcsönözve a fényképekkel, térképekkel, ábrákkal gazdagon illusztrált könyveinek. Az útirajzok mellett vaskos, információban gazdag útikönyveket is készített, amelyek a mai napig nagyszerűen használhatók a távoli országokban megtett utazások alkalmával.

vállalkozásába. Elhatározta: Alaszkától a Tűzföldig végigjárja az amerikai földrészt! 330 napos utazása során felkereste Észak-, Közép- és Dél-Amerika legérdekesebb, szakmai szempontból sokat ígérő területeit. Eljutott az elbűvölő állatvilággal büszkélkedő Galápagos-szigetekre is, amelyről monografikus igényű megírt képes albumot jelentetett meg. Nem került el figyelmét Ausztrália, Új-Zéland és Óceánia páratlan természeti világa sem. Beutazta Dél-Ázsia és Dél-Afrika országait is. Utóbbi vállalkozásáról szól „A Zambézi-től délre” című munkája, mely a magyar földrajzi ismeretterjesztő irodalom egyik gyöngyszeme.

A kutató életművét bemutató emlékkiállítás vezetői tablóján kapott helyet Balázs Dénes ars poeticának is beillő gondolata: „Messzi földrészekre utazni csak értelmesen, hasznosan, csakis úgy érdemes.”. Ezek a szavak komoly felelősségtudatról tesznek tanúbizonyságot. Azt üzenik számunkra, hogy a távoli tájakra, egzotikus vidékekre vezető költséges utazások ne csak az egyén közvetlen érdekeit szolgálják, hanem lehetőség szerint a közösség számára is haszonnal járjanak. Azt hiszem, érdemes elgondolkodni Balázs Dénes intelmén, hiszen ha valaki, hát ő mindenképp ennek a gondolatnak a szellemében élte mindennapjait és tevékenkedett a földrajz, a magyar geográfus társadalom javára. Ezt a célt szolgálták írásai, az egyetemeken, főiskolákon tartott népszerű, illetve tudományos előadásai és az 1983-ban létrehozott Magyar Földrajzi Gyűjtemény. A később múzeumi rangot kapott érdeklődés gondosan gyűjti és őrzi a hazai geográfia tudománytörténeti értékeit, muzeális relikviáit. Látványos, nemrég megújuló állandó kiállításain meglevenedni látszik az 1872-ben életre hívott Magyar Földrajzi Társaság színes története, ugyanakkor megismerkedhetünk legjelentősebb geográfusaink, földrajzi utazóink sok tanulságot hordozó munkásságával, kutatásai eredményeivel. Az alapítás óta eltelt negyedszázadban a múzeum udvarán pompás szoborpanteon létesült. A műalkotások Antal Károly és Domonkos Béla művészi tehetségét hirdetik. 1999-ben avatták fel Balázs Dénes egész alakos bronzszobrát, mely az emberi összefogás szép példjaként, közadakozás útján valósult meg. Ennek a szobornak a redukciója is megtekinthető a Déri Múzeumban megrendezett kiállításán, amely 2008. február 28-ig látogatható. Az időszaki tárlattal, a földrajzkutató egykori iskolájában elhelyezett emléktáblával és a kiállítás alkalmából megjelentetett kötettel a debreceni születésű földrajztudós emléke előtt kívántak tisztelegni Balázs Dénes tisztelői, barátai, egykori munkatársai.

MEZŐ SZILVESZTER